

НАЦІОНАЛЬНИЙ КОМПОНЕНТ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Олійник Валентина Василівна,

к.пед.н., доцент

Хмельницький інститут МАУП

м. Хмельницький, Україна

Вступ. / Introductions. Нині у процесі розбудови Нової української школи в умовах російсько-української війни актуалізується проблема про національний компонент в освітньому процесі в різних суспільно-політичних реаліях. Дослідження національного аспекту в закладах загальної середньої освіти ХХ ст. має важливе як наукове, так і практичне значення.

Мета роботи. / Aim. Мета дослідження – розкрити стан наукової розробки проблеми; окреслити джерельну базу дослідження.

Матеріали та методи. / Materials and methods. У ході дослідження означеної проблеми опрацьовано періодику, бібліографічні покажчики, електронні ресурси. Для виконання поставлених завдань використовувались такі методи дослідження: загальнонаукові (дали змогу узагальнити й систематизувати матеріал); історико-теоретичний, поняттєво-термінологічний, хронологічний (допомогли дослідити розвиток української національної школи в розглядуваний період); пошуково-бібліографічний, монографічний дали змогу сформулювати висновки й визначити шляхи подальшого розвитку проблеми.

Результати та обговорення. / Results and discussion. Історіографічний пошук свідчить, що більшою чи меншою мірою вивчали цю проблему українські вчені: Л. Березівська (реформування шкільної освіти в Україні у ХХ столітті), А. Боровик (процес українізації загальноосвітніх шкіл періоду української революції (1917–1921)), Н. Гупан (українська історіографія історії педагогіки у ХХ ст.), І. Зайченко (проблеми української національної школи у пресі (наприкінці ХІХ – початку ХХ ст.)), А. Кравченко (розвиток української

загальноосвітньої середньої школи в 1917–1920 рр.), Р. Палійчук (значення журналу «Вільна українська школа» для розвитку національної освіти і розбудови шкільництва), Л. Пироженко (українська складова в розбудові теорії навчання й організації змісту освіти в 60-70-х рр. ХХ ст.), Н. Ротар (діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917–1920рр.)), Б. Ступарик (історія та розвиток національної школи), Ю. Телячий (реформи української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917 – 1920 рр.) та ін. [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7; 14; 15; 16; 17; 18; 19; 23; 24; 25; 26; 27]. Основою досліджень з історії освіти є добір джерельної бази, тобто «сукупність дібраних, систематизованих і класифікованих джерел як носіїв інформації про педагогічне минуле» (Л. Березівська) [8].

Важливим джерелом означеної проблеми є періодичні видання. Так, журнал «Вільна українська школа» (1917–1921) містить матеріали: про проблеми реформи школи; існування української школи, починаючи від нижчої початкової – до гімназії; появу в 1917 р. нових українознавчих дисциплін – української мови та літератури, історії і географії України; викладання українською мовою у закладах загальної середньої освіти; друкування українських підручників; про перетворення української національної школи на школу комуністичну (1920-1921рр.) [9; 10; 11; 14; 20; 21; 22; 23; 28; 29].

Доцільно звернутися і до тематичних науково-допоміжних бібліографічних покажчиків, які містять джерелознавчу інформацію з конкретної теми [12]. Для розкриття теми вартісним є електронні ресурси. Так, електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» містить біографічну та бібліографічну інформацію про 76 відомих українських і зарубіжних педагогів різних історичних періодів (<http://dnrb.gov.ua/ua/інформаційно-бібліографічні-ресурси/видатні-педагоги/>) [13].

Висновки. / Conclusions. Отже, для розкриття окресленої теми ретельного вивчення потребують дібрані опубліковані джерела: періодичні видання, бібліографічні покажчики, електронні ресурси. Подальшого вивчення

потребують джерела, які зберігаються в архівах України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ:

1. Березівська Л. Д. Розробка Наркомосом УСРР системи шкільної освіти та її апробація в контексті соціально-економічних та суспільно-політичних детермінант (1920–1924) // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. унт ім. Павла Тичини [та ін.]. Київ, 2007. № 1. С. 9–19.

2. Березівська Л. Д. Радянська реформа загальноосвітньої і професійної школи у руслі зародження демократичних змін в УРСР (1984–1988) // Молодь і ринок. 2008. № 1. С. 25–31.

3. Березівська Л. Д. Радянська реформа щодо зміцнення зв'язку школи з життям (1956–1959) // Шлях освіти. 2007. № 4. С. 42–47.

4. Березівська Л. Д. Реформа шкільної освіти в добу Центральної Ради як перший національний досвід // Шлях освіти. 2006. № 2. С. 40–46.

5. Березівська Л. Д. Реформування шкільної освіти в Україні в умовах державотворення початок 90-х років ХХ ст. Молодь і ринок. 2011. №6. С. 17–21.

6. Березівська Л. Д. Наслідки та досвід реформування шкільної освіти в Україні у ХХст. // Рідна шк. 2010. № 1/2. С. 45–49.

7. Березівська Л. Д. Прихована реформа шкільної освіти в УРСР: причини, напрями, наслідки (30-ті роки ХХ ст.) // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. 2007. Вип. 36. С. 52–57.

8. Березівська Л. Д. Джерельна основа історико-педагогічних досліджень як методологічна проблема [Електронний ресурс] // Сучасні вимоги до організації та проведення історико-педагогічних досліджень: зб. матеріалів наук.-методол. семінару, 25 жовт. 2017 р. / ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Текст. дані. Київ, 2017. С. 6–7. Режим доступу: http://lib.iitta.gov.ua/709274/1/organization_and_conducting_researches.2017.pdf (дата звернення: 21.02.2020). Назва з екрану.

9. Березівська Л. Д. Ідея національно-патріотичного виховання школярів у добу Української революції: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) // Рідна шк. 2016. № 1. С. 57–62.

10. Березівська Л. Д. Колекція журналу «Вільна українська школа» (1917-1920) як джерело мікроісторії освіти України // Історико-педагогічний альманах / Уман. держ. пед. ун-т ім. Павла Тичини. Умань, 2016. № 1. С. 4–9.
11. Березівська Л. Д. Внесок Софії Русової у розбудову національної освіти: за матеріалами журналу «Вільна українська школа» (1917–1920) // Наук. зап. [Ніжин. держ. ун-ту ім. Миколи Гоголя]. Серія: Психолого-педагогічні науки. Ніжин, 2016. Вип. = 1. С. 286–290.
12. Березівська Л. Д. Реформування загальної середньої освіти в Україні у ХХ столітті крізь призму джерелознавства: наук.-допом. бібліогр. покажч. НАПН України, Від-ня заг. педагогіки та філософії освіти, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця : Твори, 2019. 251 с.
13. Березівська Л. Д. Електронний ресурс «Видатні педагоги України та світу» й онлайн-проект «Ми стоїмо на плечах наших попередників: видатні педагоги-ювіляри» [Електронний ресурс] / Березівська Лариса Дмитрівна, Дерев'янко Тетяна Михайлівна // Вісн. Нац. акад. пед. наук України : [електрон. наук. період. вид.]. Текст. дані. 2020. Т. 2, № 1. Режим доступу: <http://visnyk.naps.gov.ua/index.php/journal/article/view/54> (дата звернення: 06.05.2020). Назва з екрану.
14. Боровик А. М. Висвітлення проблем шкільної освіти на сторінках журналу «Вільна українська школа» та подальша її доля // Сіверянський літопис. 2007. №2. С. 3-8.
15. Боровик А. М. Українізація загальноосвітніх шкіл за часів виборювання державності (1917–1920) : Монографія. Чернігів: КП «Вид-во «Чернігівські обереги», 2008. 368 с.
16. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки / Н.М. Гупан. К.: А.П.Н., 2002. 224 с.
17. Зайченко І. В. Проблеми української національної школи у пресі (друга пол. ХІХ – поч. ХХ ст.) / І. В. Зайченко. Львів, 2002. 344 с.
18. Клименко П. Навчання історії в початковій школі // ВУШ. 1918. № 5-6. С. 10.

19. Кравченко А. А. Українська загальноосвітня середня школа в період визвольних змагань (1917–1920 рр.): Автореф. дисертації на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Запоріжжя, 2002. 20 с.
20. Лебединцев К. Математика в трудовій школі // ВУШ. 1919-1920. № 1-3. С. 19.
21. Левитський О. Про навчання рідної мови в українській початковій школі (спроба методики) // ВУШ. 1918. № 8-9. С. 206.
22. Музиченко О. Реформи школи чи шкільна реформація // Вільна українська школа (далі – ВУШ). 1918–1919. № 4. С. 204.
23. Палійчук Р. І. Роль часопису «Вільна українська школа» (197–1919рр.) у реформуванні шкільної освіти в Україні [Електронний ресурс]. Режим доступу:
<https://lib.iitta.gov.ua/26673/1/%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F%20%D0%9F%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B9%D1%87%D1%83%D0%BA.pdf> (дата звернення: 26.09.2022). Назва з екрану.
24. Пироженко Л. В. Реформування змісту загальної середньої освіти (середина 60-х – початок 80-х рр. ХХ століття) : Монографія / ав.: Пироженко Л. В. К.: Педагогічна думка, 2013. 304 с.
25. Ротар Н. Ю. Діяльність українських національно-демократичних урядів в галузі освіти (1917–1920 рр.): Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Чернівці, 1996. 227 с.
26. Ступарик Б. М. Національна школа: витоки, становлення : навч.-метод. посіб. К. : ІЗМН, 1998. 336 с.
27. Телячий Ю. В. Реформа української загальноосвітньої школи в роки національно-демократичної революції (1917–1920 рр.): Дисертація на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук. Чернівці, 2000. 213 с.
28. Чепіга Я. До трудової вільної школи // ВУШ. 1918–1919. № 8-9. С. 83.
29. Чепіга Я. Тимчасові програми для нижчих початкових шкіл на 1918-19 шкільний рік (критичний нарис) // ВУШ. 1918–1919. № 5. С. 291-297.